

CRISIS i DONES:

**per una nova organització social
dels treballs i dels temps**

Endavant (OSAN)
Països Catalans
Comissió Antipatriarcal
Octubre 2009

Agraïm a l'Agnès Toda les
correccions del text

Índex

Presentació	pg. 2
1. Contextualització	pg. 3
2. L'origen de l'opressió: la societat patriarcal	pg. 4
2.1. Què és el patriarcat?	pg. 4
2.2. L'adaptabilitat del patriarcat al llarg del temps: diferents tipus d'opressió	pg. 5
3. La situació de les dones en una societat patriarcal i capitalista	pg. 6
3.1. Les relacions interpersonals	pg. 7
3.2. El món laboral	pg. 9
3.3. La sexualitat	pg. 10
4. Efectes de la crisi en les dones	pg. 13
5. Respostes: organització i lluita	pg. 16
5.1. El paper de les dones en altres temps de crisi	pg. 16
5.2. La lluita avui dia	pg. 17
5.3. Reivindicacions fonamentals	pg. 19

Presentació

El present document està emmarcat en la situació actual de crisi econòmica i en pretén fer visibles i denunciar les conseqüències sobre les dones, ja que els efectes de les crisis són més nefastos sobre aquells col·lectius que es troben en pitjors condicions de partida. Les crisis són períodes econòmics en què s'interromp la circulació del capital i la generació de beneficis i es caracteritzen per una davallada del PIB, un augment de l'atur, una caiguda del consum i grans variacions dels preus. La crisi actual, doncs, suposa una agudització de les contradiccions del sistema i, per tant, un increment de les desigualtats.

Així doncs, en aquest llibret partim de tenir en compte l'origen de la situació desigual d'homes i dones, les causes i la seva evolució fins a arribar als nostres dies, per analitzar els efectes de la crisi en els diferents àmbits en què es manifesten les condicions d'opressió de les dones.

Moltes dones veuen condicionades les seves vides, el seu entorn i elles mateixes, a causa dels interessos econòmics del capital i de la burgesia. Socialment es projecta sobre elles premeditadament i natural tasques de cura i d'atenció a les persones; cura de la infància, de la vellesa i de persones malaltes i dependents, com també es projecta i condiciona socialment la sexualitat. Es fomenta la doble o triple jornada de treball, l'augment del consum de psicofàrmacs, l'alcohol i altres drogues... I no podem oblidar l'increment del terror i de la por davant la violència patriarcal i de gènere. Tots aquests efectes que s'analitzen en aquest document tenen causes econòmiques i socials que, com hem dit, en situacions de crisi, s'aguditzen.

1. Contextualització

Parlem de «dones i crisis» perquè considerem necessari fer una anàlisi concreta de quines conseqüències tenen els períodes de crisi i recessions sobre un col·lectiu desfavorit econòmicament, que representa la meitat o més de la població mundial: les dones.

Donades les característiques del present dossier, resulta impossible detallar com caldria els elements necessaris per comprendre amb claredat com s'ha arribat a la situació econòmica actual i, en aquest sentit, el llibret *Idees per entendre la crisi econòmica i les seves conseqüències*, editat també per Endavant (OSAN), és de gran utilitat i esdevé un text complementari a aquest.

De totes maneres, és imprescindible fer quatre pinzellades que expliquin l'origen de la crisi actual. Cal comprendre que aquesta sembla provenir d'una crisi financera, tot i que això és tan sols una expressió més, que en tot cas va actuar com si fos la punta de l'iceberg. En realitat, tal com afirmen reconeguts economistes crítics, com els pertanyents al Seminari d'Economia Crítica Taifa, ens trobem davant una crisi estructural del sistema capitalista que ens afecta des de diversos àmbits: crisi financera, crisi en els mercats bancaris i immobiliaris, crisi en la construcció, crisi a les indústries, crisi energètica, crisi alimentària -donades les limitacions dels recursos naturals i la seva sobreexplotació durant dècades-..., un cúmul de crisis i àmbits que porten a una crisi social, d'augment de desigualtats i de situacions de pobresa.

Tal com es detalla en el llibret esmentat, la desigualtat entre els salaris i l'encariment de la vida que s'ha anat donant en els darrers trenta anys és un factor decisiu en el desenvolupament dels fets fins a arribar a la situació desastrosa actual. D'altra banda, la inevitable sobreproducció, donada la incapacitat de les persones per consumir els productes derivats d'un mercat sense cap tipus de planificació, que no té en compte les necessitats reals de la població ni les possibilitats del planeta per determinar què i quant es produeix; juntament amb la impossibilitat de mantenir l'elevadíssima taxa de beneficis de les empreses, han provocat la fallida d'empreses que no tenien prou guanys. A tot això cal afegir que aquests guanys sorgeixen fonamentalment de l'explotació de les treballadores¹, en base al manteniment d'uns salaris irrisoris en comparació amb el cost de la vida. Tot plegat ha fet impossible evitar la situació de crisi en la qual ens trobem.

---

¹ *Avui dia el llenguatge reproduïx l'estructura d'opressió patriarcal i exerceix discriminació a través de la utilització sistemàtica del gènere gramatical no marcat, associat al masculí. És per aquest motiu que en aquest text hem utilitzat, en la mesura que la llengua ho permet, els mots col·lectius específics per designar una pluralitat de persones d'un mateix grup. En absència del mot col·lectiu, hem utilitzat el plural marcat, és a dir, el plural femení, en referència a persones. Quan és necessari per a l'anàlisi hem separat per raó de gènere.*

Aquesta situació de crisi és inevitable en el funcionament capitalista, com demostra la història (1873, 1929, 1973, 2008) i com explica la teoria marxista, ja que el sistema capitalista té una dinàmica interna cíclica en què els períodes de creixement es combinen amb els moments de crisi. I el més irònic és que aquests moments de crisi, lluny de fer perillar el sistema per ells mateixos, serveixen per purgar i concentrar la riquesa en menys mans i incrementar les desigualtats.

Fins aquí, un esbós de què és la crisi i per què diem que «Capitalisme és crisi».

Podeu descarregar-vos el llibret Idees per entendre la crisi econòmica i les seves conseqüències a la següent adreça:

http://www.endavant.org/index.php?option=com_content&task=view&id=504&Itemid=0

2. L'origen de l'opressió: la societat patriarcal

Un cop vistes les quatre pinzellades de per què diem que la crisi i les seves causes econòmiques són estructurals, també hem d'analitzar les bases socials que la fonamenten i les causes socials de la divisió social jerarquitzada i desigual en què ens trobem.

2.1. Què és el patriarcat?

Patriarcat significa etimològicament «govern dels pares», prové dels termes grecs patris (pare) i arché (govern). És definit com un sistema d'organització social o conjunt de pràctiques que creen l'àmbit material i cultural que li és propi i que n'afavoreix la continuïtat. Aquest terme ha estat emprat des dels anys 70 per denunciar la situació sistemàtica de dominació masculina exercida sobre les dones.

El patriarcat, doncs, dóna la màxima autoritat social i política a l'home blanc, adult, heterosexual i cap de família. Es basa en les relacions de dominació, per les quals es controla les persones segons una jerarquia de sexe, edat i opció sexual: els homes controlen les dones, els adults controlen els menors i l'única opció sexual vàlida és l'heterosexual. El patriarcat s'ha combinat històricament i geogràficament amb diferents sistemes econòmics, amb variacions en els seus mecanismes de dominació. El capitalisme s'ha beneficiat del patriarcat assignant al patriarca/masclé adult el gènere masculí, que s'identifica amb l'en-carregat principal dels ingressos per la subsistència de la família, i a la femella adulta de

la seva propietat li assigna el gènere femení, en aquest cas el paper principal de mestressa de casa, cuidadora i, a més a més, font d'ingressos secundària. Es tracta del monopoli masculí sobre l'ordre imperant, ja que els poders econòmic, polític, social, religiós i el control armamentístic estan en mans d'homes.

En el moment de parlar sobre l'origen del patriarcat, cal tenir en compte sobretot la divisió sexual del treball com l'element clau i no únic. S'aliena el treball reproductiu² del treball produc-

tiu³, que es consideren independents, essent el segon considerat per sobre i més important que el primer. Aquesta idea present avui dia en el sistema econòmic i social actual és clau en temps de crisi. Com veurem, el treball reproductiu s'atorga naturalment i exclusiva a les dones, un treball que no es considera socialment important i que, per tant, no és remunerat; o en els casos que es creen llocs de treball en el sector de la cura de les persones i la reproducció, aquest treball no es valora socialment i es troba en unes condicions molt precàries (horaris, salaris...). L'home té una presència exclusiva al treball productiu, per això, en temps de crisi les polítiques d'ocupació prioritzen el treball productiu dels homes. No obstant, cal no oblidar que el patriarcat és considerat una estructura social, una política i una ideologia, que no té un fonament objectiu o material que justifiqui aquesta supremacia masculina ni justificaria, com tampoc la tindria una supremacia femenina. És a dir, no hi ha essències masculines i femenines eternes que estiguin en la base de les conductes que es consideren correctes per a cada sexe; néixer amb un òrgan sexual o un altre no determina les expectatives de vida al igual que no ho fa néixer amb un color d'ulls o un altre, sinó que es tracta de construccions socials que condicionen la identitat que prendrà una persona de sexe masculí o sexe femení. Aquesta identitat no és res més que el gènere, que defineix la pertinença a un grup

---

² Més conegut com a «treball domèstic» és tot aquell treball que deriva de tenir cura del manteniment i de la supervivència de les persones; un treball que no està reconegut ni econòmicament ni social com a tal i que està associat tradicionalment a les dones.

³ Tot aquell treball que produeix béns per al consum o per a una nova producció, tendeix a l'especialització i té un valor monetari que es regula per lleis o convenis, està tradicionalment associat als homes.

social amb determinades característiques i funcions; és la identitat sexuada que transmet un rang diferent per a homes i dones, així com el seu rol sexual (des dels gestos fins a les activitats sexuals i laborals, passant per la moda, les diversions, etc.). En definitiva, el gènere és el conjunt de normes socials a través de les quals a cada sexe (definit en sentit biològic) se li atribueix un gènere. Així doncs, el sistema sexe-gènere consisteix a atribuir un gènere (entès com a construcció històrica social que defineix un conjunt d'actituds, atributs i rols) a cada sexe. Per exemple, la dona entesa com a submissa, tendra, protectora i maternal, i l'home, com a ser racional i sense sentiments. Parlem d'un conjunt d'actituds mitjançant les quals la societat transforma la sexualitat biològica en productes de l'activitat humana i, a través de les quals, aquestes necessitats són satisfetes. No és llavors només una relació entre homes i dones, sinó un element polític (en el sentit de l'àmbit públic) constitutiu de les relacions socials que expressa normes.

2.2. L'adaptabilitat del patriarcat al llarg del temps: diferents tipus d'opressió

Hem afirmat el caràcter universal del patriarcat, però cal no confondre-ho amb una única pràctica política. La ideologia patriarcal es materialitza, es fa tangible, a partir de les diverses pràctiques polítiques, culturals, científiques, educatives, etc. Consolida, alhora, les creences i els valors d'aquesta ideologia, que varia en funció del context en el qual es desenvolupa. Així, al llarg de la història l'opressió de les dones a mans dels homes s'ha desenvolupat de diferents maneres; a les societats antigues, durant el feudalisme, a principi de la revolució industrial o al món contemporani. Igualment, en un mateix període, com és l'actual, veiem tipus de patriarcat als països més empobrits que són molt diferents dels que trobem als països occidentals. D'aquesta manera, des de l'origen del patriarcat, cada model de producció, i cada període de transició d'un model a un altre ha anat prenent del patriarcat l'aspecte que més li convenia i interessava. Així, en un període de revolució industrial, que implicava un canvi en tots els àmbits (polític, econòmic, social, etc.), es mantingué el caràcter patriarcal, la jerarquia i les desigualtats socials heretades de models de producció feudals anteriors i també se'n crearen de noves.

És important tenir aquesta qüestió en compte, ja que a partir dels avanços en matèria de drets, aconseguits per la lluita feminista, i en comparació amb les condicions de les dones en altres moments històrics, es podria pensar que l'opressió ha desaparegut, però com es veurà més endavant, sobretot pel que fa en l'àmbit laboral però també relacional, l'opressió i les formes de desigualtat es reproduïen i s'intensifiquen, latentment i explícita.

I és que no cal anar gaire lluny en el temps per veure que en alguns països europeus la situació de les dones ha començat a canviar recentment, sobretot a partir dels anys 70, quan algunes dones demanaven adquirir drets individuals i no drets derivats dels seus marits. En el cas espanyol, al període franquista feixista existien restrictives normatives al voltant de què podia fer o no una dona, aspectes que majoritàriament han quedat enrere legalment però que culturalment i social costen més de superar: comptar amb el consentiment del marit per treballar, obrir un compte corrent, sortir del país... En definitiva, demanar permís i ser dependent per qualsevol participació en la vida pública, i assumir una doble moral que permetia que els homes gaudissin d'unes condicions de llibertat sexual inadmissibles en una dona. De fet, no cal desplaçar-se en el temps però si en l'espai per veure com a molts països encara es manté les dones en condicions d'analfabetisme, que se la pot lapidar per adulteri, que la violència física sobre aquestes és del tot acceptada, etc. Tots aquests casos són exemples del que s'anomena patriarcat de coerció, que és molt diferent del que trobem als països occidentals.

Aquesta és una de les raons per les quals moltes persones tenen dificultats per acceptar que, encara avui, estem en una societat patriarcal que manté les dones en situació de subordinació. La clau per comprendre-ho és la situació d'igualtat formal en què ens trobem i la capacitat d'adaptació del patriarcat.

La igualtat formal és la situació legal actual en què, davant la llei, homes i dones tenen els mateixos drets i deures, tot i que a la pràctica sigui una altra realitat. L'adaptabilitat del patriarcat és la capacitat que té la dominació masculina per desenvolupar diferents models que li permetin sobreviure. En el nostre context d'igualtat formal serien inacceptables les normatives restrictives i els estils directes de coerció sobre les dones que es practiquen a altres llocs i/o moments. La fórmula de subordinació femenina s'aconsegueix, no tant per la força, sinó a través de la socialització de gènere, que transmet unes actituds, expectatives i pulsions diferents a uns i a les altres, encaminades a possibilitar aquesta desigualtat de poder. És el que s'anomena patriarcat de consentiment.

En els següents apartats veurem exemples concrets de l'opressió actual que pateix el col·lectiu femení a la nostra societat, i tot i que hem afirmat que majoritàriament ens trobem sota la influència d'un patriarcat de consentiment, veurem com aquest conviu, encara, amb formes de coerció, ja que tot sistema de dominació requereix de certes dosis de violència per mantenir el seu status quo. Cal aclarir, a més, que en aquest document, per raons d'espai, no s'analitzen les conseqüències negatives del patriarcat sobre els homes; però que n'hi ha. El sistema sexe-gènere suposa una alienació per a homes i dones basada en l'assignació d'un conjunt de rols i actituds, i una manera concreta d'encarar la vida, a partir d'un estereotip. Això deriva en contradiccions i frustra-

cions constants fruit d'una projecció en un ideal impossible i polaritzat. De la mateixa manera, com s'ha comentat, el patriarcat també regula l'acceptació o el rebuig de les sexualitats, cosa que afecta per igual els homes i les dones que han decidit escollir opcions que no són l'heterosexualitat.

3. La situació de les dones en una societat patriarcal i capitalista

Abans de passar a concretar com afecta, i ho seguirà fent, la crisi actual a les dones, cal conèixer amb major grau de concreció quines en són les condicions de partida. És a dir, cal donar un cop d'ull a les contradiccions amb què es pot trobar una dona, independentment de la crisi, que són originades per la combinació d'una estructura patriarcal que la manté en una posició de subordinació envers els seus companys i per un funcionament capitalista que l'explota a través del model productiu i reproductiu.

Són moltes les situacions que podríem analitzar i que mostren les desigualtats existents, i totes elles estan interrelacionades i es retroalimenten les unes a les altres, per aquest motiu les abordem seguidament de manera separada per tal d'aportar cert ordre que faciliti la comprensió i la fluïdesa, en base a tres grans àmbits: les relacions interpersonals, l'organització social dels treballs i la sexualitat. Tot i això, com hem dit, qualsevol situació d'opressió i de desigualtat estarà íntimament relacionada amb moltes altres, i algunes podrien donar-se en diferents àmbits.

3.1. Les relacions interpersonals

Aquest apartat vol denunciar totes les situacions d'opressió patriarcal que viuen les dones en relació al rol social que desenvolupen. Dins d'aquesta esfera, hi inclourem la família, les relacions que es donen als llocs de treball i el paper de les dones a la societat en termes generals. Una bona forma d'introduir-nos en aquest àmbit és reprenent la idea del patriarcat de consentiment (abordada a l'apartat 2.2) característic de les societats occidentals, com hem dit: la subordinació femenina s'aconsegueix més a través de la socialització de gènere que per la força; socialització que transmet unes actituds, expectatives i pulsions diferents a uns i a les altres, encaminades a possibilitar i acceptar situacions jerarquitzades i de desigualtats.

A través del modelatge de les persones en funció del gènere que se'ns assigna en fun-

ció del nostre sexe biològic, les dones són socialitzades entorn el món afectiu i emocional i se'n construeix la identitat al voltant de la maternitat i l'amor romàntic. Lluny de viure les relacions sexoafectives amb autonomia i serenitat, les dones pateixen per aquestes en l'àmbit físic i psicològic, tant a través de les parelles com de fills i filles i progenitors.

La socialització de gènere de la qual hem parlat, és a dir, la manera com s'ensenya i s'aprèn a «ser» dona i home, prové de diverses fonts: família, escola, mitjans de comunicació, joguines, art, etc. Totes elles coincideixen en transmetre una idea de dona sensible, afectuosa, dòcil, comprensiva, pacient, alegre, etc. Aquestes característiques estan encarades a vetllar pel benestar de la família, a tenir-ne cura, i, per extensió, al benestar social, però n'hi ha d'altres que tenen per objectiu mantenir l'ordre patriarcal. Així doncs, la conformitat, la submissió o l'obediència, entre moltes altres, són característiques associades al sexe femení i estan encarades a una actitud de passivitat davant la vida. En canvi, les actituds associades al gènere masculí fan referència a l'estabilitat, al control emocional, a l'agressivitat, a la duresa, a la independència, a l'autoritat, al lideratge o a l'èxit i a la competitivitat. Aquestes actituds i comportaments ens són transmises socialment des que naixem mitjançant la socialització del gènere, a partir de, per exemple, la selecció dels jocs infantils diferenciats per un o altre gènere, el foment d'activitats i jocs diferents o, també, la percepció i expectatives distintes per a nens i nenes. De manera subtil, el patriarcat, en assignar a les dones la tasca de cura dels infants, fa que siguin elles mateixes qui s'encarreguen d'una gran part de la transmissió de tots els rols que mantenen i possibiliten l'opressió de gènere. Així que les dones són alhora socialitzades i socialitzadores d'aquesta organització social patriarcal.

Malgrat els esforços i les lluites de moltes dones i del moviment feminista contra aquesta socialització, tot i que moltes dones han sortit de l'exclusivitat de l'àmbit domèstic-privat i no visible, socialment encara s'atorga el treball reproductiu i de cura a les dones, amb la compaginació d'altres àmbits com el productiu. Per tant, cal comprendre que aquesta socialització de què parlem està relacionada directament amb el manteniment de la divisió sexual del treball, ja que la gratuïtat de les tasques reproductives redueix els costos que haurien d'invertir els capitalistes i els seus estats per tal de reproduir la força de treball. Això converteix les dones en les proletàries del proletariat.

A la llar:

La llar erròniament es concep com un espai privat, no se'l té en compte com un espai social on es donen desigualtats, discriminacions i explotacions. Hem de superar aquesta concep-

ció de llar com un espai privat, ja que, com hem vist, és una eina de socialització bàsica, on s'aprenen i es transmeten i reproduïxen valors i relacions patriarcalistes i capitalistes.

La llar i el seu conjunt de característiques es percep com una responsabilitat exclusiva de les dones, i no dels homes, aquestes es troben amb l'àrdua tasca de portar tot el pes de la seva llar, d'organitzar i conciliar temps i treballs, ja que probablement la majoria de dones tenen presència en la vida productiva-laboral (sigui o no formal o legal). Psicològicament i física, això porta a l'esgotament total de les dones, moltes de les quals desenvolupen malalties de tipus nerviosos o depressives, a les quals, irònicament, sovint se'ls resta importància o credibilitat. Segons el COPC

(Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya), les dones pateixen tres vegades més depressió que els homes, això no és casualitat ni genètic, sinó que es deu a la duresa del sistema patriarcal que les fa viure com a drama personal les seves opressions. En definitiva, veiem com les dones carreguen tot el pes de la cura dels fills i/o de les filles, dels i de les membres dependents, i també de la parella, deixant-se elles mateixes en segon pla. Tot, com si fos l'expressió d'un codi genètic intrínsec en la naturalesa femenina, de devoció i abnegació envers els altres.

A això, a més, hi hem de sumar els casos de violència de gènere que pateixen moltes dones als espais privats; casos que, fins i tot, poden acabar en assassinats. És important tenir en compte que, malgrat la mediatització d'aquesta problemàtica, la seva realitat és molt més greu. En primer lloc, cal posar de manifest que només la quarta part dels 2,5 milions de dones maltractades a l'estat espanyol reconeixia aquesta situació i que tan sols el 70% de les dones assassinades el 2008 havia presentat denúncies per maltractaments. En segon lloc, és necessari advertir que la violència als àmbits sexoafectius no només consisteix en els cops físics, sinó que engloba els insults, el menyspreu o la ignorància, el control econòmic, l'aïllament, i tot d'actituds i de maniobres anomenades micromasclis-

mes, que no són tan fàcils d'identificar com la violència física, però que minen d'igual manera l'autoestima i la salut d'una dona, per part, no només de la seva parella, sinó també dels seus fills, germans o pares. Per últim, és important tenir en compte que els cicles de violència de gènere, una mena de bucle del qual és difícil escapar, tenen el seu origen en els estereotips de gènere i en el mite de l'amor romàntic, que potencien el vincle emocional de les víctimes envers els seus agressors.

Fora de les llars:

El mateix paper de vetlladores i de font d'atenció que desenvolupen a les llars, la majoria de dones també l'acaben desenvolupant en els cercles socials d'amistat o en el món laboral. Per exemple, els homes reben més suport psicològic per part de les dones que treballen amb ells, que el que reben elles per part d'ells.

D'altra banda, fora l'esfera privada i, per tant, ja en l'esfera considerada pública, es donen situacions de discriminació en el mateix sentit. Per exemple, com veurem seguidament, en el món laboral trobem tant discriminació vertical com horitzontal; és a dir, a banda de la discriminació a certs llocs i posicions laborals de poder i de decisió (discriminació vertical), les dones desenvolupen una tasca domèstica adaptada a l'entorn de treball, és a dir, que les dones es concentren en determinats sectors i professions lligats a la seva socialització de la cura, com és el cas de l'educació -sobretot a primària-, de la sanitat -sobretot en tasques d'infermeria, d'assistència i educació social-, de la presència majoritària en el sector serveis, etc. En general, s'atorga a les dones categories professionals amb menor poder i autoritat (jerarquització vertical de poder) i professions amb rol de cura i servicials, i es mostra com un fet totalment natural. Res més lluny de la realitat, ja que, recordem, des que som infants, dones i homes rebem una socialització ben diferenciada.

3.2. El món laboral

La divisió sexual del treball respon sobretot a unes necessitats d'organització social dels temps i dels treballs segons imperatius del mercat, i la supeditació de totes les altres esferes, com l'estat, la família o la societat a aquest. Per això l'economia capitalista es coneix com a economia de mercat.

La nostra socialització amb aquest sistema econòmic de mercat ha fet que es naturalitzi aquesta organització social dels temps i dels treballs desigual i aquesta divisió social i sexual jerarquitzada, i que molta gent pensi que no n'hi ha cap altra de possible. L'economia de mercat genera i necessita desigualtats socials per poder subsistir, per això es basa en la jerarquització de la divisió social i sexual del capital i del treball. Necessita

mà d'obra per poder produir i que generi plusvàlua, que és el benefici de les empreses, i necessita que algú reproduïxi aquesta mà d'obra. Necessita mà d'obra més qualificada i menys qualificada, necessita sectors econòmics no remunerats i remunerats, sectors econòmics més prestigiats i menys prestigiats... Aquesta necessitat de mà d'obra i del nostre treball productiu i reproductiu seria la seva «debilitat» i alhora la nostra «fortalesa».

El mercat és una institució que pot estar més o menys regulada segons cada estat, ideologia i interessos. En les últimes dècades hem vist com els mercats s'han desregularitzat, els estats intervenen menys en els mercats, com en el cas del mercat de treball (reformes laborals, creació d'empreses de treball temporal, etc.), amb la justificació de ser més competitius en una economia més globalitzada, i alhora més desigual. Com hem vist, aquesta no intervenció dels estats en els mercats immobiliaris i financers, per exemple, és una de les causes de la crisi actual. I una de les principals causes de la crisi del treball productiu també és aquesta desregulació que hem patit els i les treballadores del nostre país amb totes les reformes laborals des dels anys 80 fins als nostres dies, en què els drets de la classe treballadora i les seves condicions de treball han retrocedit en relació a conquestes històriques fetes pel moviment obrer també amb el pretext de la competitivitat. És des de llavors que parlem de l'augment de la flexibilitat, del treball temporal, de la subcontractació, de les diferents jornades laborals inconciliables amb la vida social, d'augment d'accidents laborals, etc. I aquesta, en definitiva, precarització de les condicions de treball també afecta més a la vida de les dones, ja que es precaritzen més els «seus» treballs i els «seus» temps, que els dels homes.

La incorporació en massa de les dones al mercat de treball (formal i remunerat) es produeix per necessitats d'augment de la productivitat dels mercats i de mà d'obra barata amb baixos salaris i uns serveis -públics o privats, depèn del cas- per la classe treballadora i la seva reproducció. L'actual organització social dels temps i dels treballs normalitzada de la doble presència, és a dir, que les dones estiguin presents en l'esfera productiva

i reproductiva alhora, mentre els homes només estan presents a l'esfera productiva, és la que, en els darrers anys, ha fet parlar de «conciliació» de la vida laboral i familiar, per part de les dones, amb mesures com la mitja jornada laboral per a les dones perquè l'altra mitja jornada es dediqui a l'esfera reproductiva. Però no es diu mai que mitja jornada implica mig «salari», mitja cotització que serà la que et «donarà» drets socials, i que igualment es durà a terme una situació de doble presència. Les tasques de la llar i

- Vaig demanar aquella feina

- Què va passar?

- Doncs em varen dir que no podia manejar objectes pesats.

les responsabilitats no es reparteixen, sinó que la mitja jornada és «perfecte» per conciliar les tasques reproductives i domèstiques atorgades per naturalesa a les dones com a actes d'amor naturals. Es manté la idea que el salari femení és un salari secundari i d'ajuda a l'economia familiar, per això es perpetua el fet que les dones continuïn cobrant menys pels mateixos treballs que els homes i es dóna com a fet normalitzat la discriminació vertical i horitzontal, comentada en anteriors apartats. Aquest ideari del salari secundari i d'ajuda familiar es reproduïx en les mesures actuals per fer front a la crisi, quan la taxa d'atur dels homes, en època de crisi iguala i supera la taxa de les dones en situacions de no crisi, i és ara que es prenen mesures específiques perquè els homes «guanyadors de pa» mantinguin el treball productiu; en canvi, no es prenen les mateixes mesures perquè les dones (ajuda familiar) es mantinguin o entrin en l'esfera productiva. Així, la precarització de les formes i condicions de treball també s'evidencia quan les dones són el col·lectiu característic que ocupa les taxes de persones en situacions d'atur, les taxes d'absentisme laboral, les taxes de denúncia per assetjament sexual als llocs de treball...

L'actual organització social dels treballs i dels temps és discriminatòria i desigual, per això per una emancipació de tota la població és necessària una reorganització social dels treballs i dels temps igualitària.

3.3. La sexualitat

La sexualitat sota el control patriarcal també està profundament marcada per la violència que s'origina en la cultura, la política i les institucions del patriarcat (especialment l'església), així com manté una estreta relació amb els interessos del capitalisme. En aquest apartat veurem com les relacions sexuals i afectives reflecteixen especialment que la situació d'aparent igualtat en la qual vivim és falsa.

El contracte sexual i l'homofòbia

Actualment, la família nuclear⁴ és la pedra angular del patriarcat. El capitalisme la necessita per poder sobreviure, perquè reproduïx la força de treball (separant l'esfera productiva i reproductiva), i per perpetuar la divisió sexual del treball, perquè es faci efectiva la reproducció ideològica patriarcal i com a unitat bàsica de consum. Molt lligat amb l'anàlisi que hem fet en l'apartat laboral, en les famílies nuclears les dones es troben lligades com a propietat econòmica i sexual als homes, ja que no gaudeixen d'una independència econòmica real, a causa de la seva precària incorporació al mercat laboral, i es veuen en molts casos aboca-

---

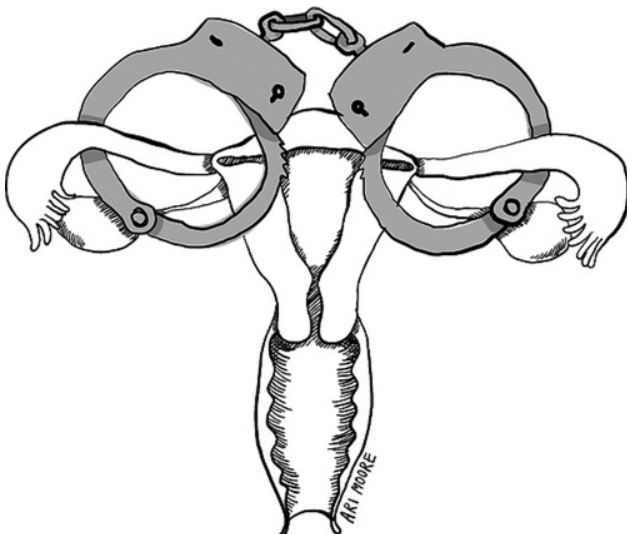
⁴ Model tradicional de família que es basa en un vincle matrimonial heterosexual, monogàmic i amb fills i filles.

des a la prostitució dins del matrimoni com a forma de supervivència econòmica.

Generalment, la família nuclear esdevé una presó en què els abusos emocionals, físics i sexuals es normalitzen. De fet, segons el sociòleg Richard J. Gelles, la possibilitat de ser assassinades, violades, ferides, atacades per algú de dins de la família nuclear és més alta que en qualsevol altre context social. La figura del pare-marit de la família nuclear s'apropia i controla el treball productiu i reproductiu de les dones. Avui dia, els estrets vincles entre sexualitat i dominació fan molt febles les fronteres entre el que és estimar i el que és interès.

De fet, l'actual sistema ha destrossat la sexualitat femenina ja que ha fet a la dona com un objecte destinat a parir i cuidar fills i filles i a proporcionar plaer als homes, i ha fet creure que les dones no tenen dret ni al plaer, ni a les relacions homosexuals, ni a la masturbació. Així, els sentiments es veuen limitats, es restringeix l'autocura, s'estereotipa la conducta sexual i es fan rígids els rols i la conducta.

En conseqüència si l'heterosexualitat és obligatòria i impositiva, s'entén que la dissidència sexual de gais, lesbianes, trans o intersex implica càstigs socials molt durs com l'homofòbia que porta a l'aïllament social, incomprensió, violència, prejudicis patronals, etc. Podríem dir que l'homofòbia és potser l'arma més potent del patriarcat per perpetuar el model de marit-masclé-pare.

Amb tot això, volem aclarir que viure en parella i tenir fills i filles no és necessàriament un model que impliqui opressió, sempre i quan hi hagi un acte de consciència i no es reproduïxi el sistema de valors i les opressions del patriarcat.

El control de la sexualitat: l'avortament

Encara avui dia es criminalitza les dones que practiquen l'avortament ja que no representen l'ideal de dona reproductora. En l'altre extrem trobem les dones que representen l'ideal social de maternitat associat a la idea que la maternitat és natural, universal i inalterable. L'instint maternal és una construcció social que no té res a veure amb el sexe amb què naixem. Molt poques vegades es posen de manifest les raons per les quals una dona decideix tenir fills i filles, i s'entén que és un fet natural que les dones vulguin ser mares, sense preguntar-se sobre les condicions en què ho seran. D'aquesta manera, sota la cobertura de l'autoritat irrefutable de la biologia, a través del suposat «instint maternal», la maternitat esdevé una forma de control social que reforça el gènere «dona» i la família nuclear.

Es duen a terme uns 90.000 avortaments anuals i, encara enguany, hi ha hagut dones citades a declarar, professionals empresonades, agressions davant dels centres d'avortament... Cada vegada que una dona treballadora du a terme un avortament, s'exerceix una pressió social molt forta perquè senti que està violant la llei, que està delinquant. Això és una realitat que veiem dia rere dia quan les dones s'han de sotmetre a judicis per avortar o moren per haver avortat sense cap assistència mèdica..., per no parlar del cost econòmic i de com les dones de classe treballadora en un context de crisi poden pagar els 350€ mínim que val un avortament, sempre i quan es compleixin els pressupòsits previstos per la llei.

El que està passant és un exemple paradigmàtic de com la societat patriarcal exerceix el control sobre els cossos i les decisions de les dones a qui limiten el dret a decidir sobre el seu propi cos, però no a totes les dones, sinó, en especial, a les dones de classe treballadora sense recursos econòmics. En aquest sentit, l'església catòlica considera les dones com a úters de lloguer per a la reproducció del sistema capitalista i patriarcal.

Ara ens trobem davant d'una ridícula modificació de la llei de l'avortament, que proposa una sèrie de mesures que en cap cas, però, dona el control del seu propi cos a les dones i que no resol els problemes principals. Per començar no es despenalitza l'avortament, continua constant en el codi penal com a delicte, i l'únic que s'ha fet és ampliar els terminis en els quals es pot avortar. Fins i tot, arriben a demanar 3 dies de reflexió abans de

practicar de l'avortament, mesura que qüestiona directament la capacitat de les dones per decidir elles mateixes sobre les seves vides. Per tant, el control de les sexualitats encara el mantenen avui dia l'església, la medicina i l'economia de mercat.

Treball sexual

En els darrers anys hi ha hagut un fort debat, encara no resolt, sobre si la prostitució/treball sexual s'ha de regularitzar o s'ha d'abolir. Des de diferents sectors del feminisme es defensen postures totalment oposades, d'una banda les abolicionistes afirmen que la despenalització de la prostitució seria un regal pels proxenetes, traficants i la indústria del sexe, i que és una pràctica degradant per les dones. D'altra banda, es reclama la regularització de la prostitució per a aquelles que l'exerceixen de manera voluntària perquè tinguin els mateixos drets laborals i es diu que el que cal perseguir són les màfies que trafiquen amb les persones.

Per limitacions òbvies, en aquest llibret no durem a terme aquest complex debat, però sí que farem una anàlisi de la realitat sense entrar en quina seria l'opció ideològica ideal. El treball sexual és molt present en aquesta societat i en situació de crisi més dones veuen el treball sexual com a una sortida a les seves dificultats econòmiques, per tant és una realitat a la qual urgeix donar resposta. L'exercici del treball sexual no és un delicte a l'estat espanyol des de l'any 1987, però tampoc té una regulació d'activitat econòmica que porta a les dones treballadores a una pràctica molt precària (mentre que les dones de classe alta tenen prou mitjans per treballar amb dignitat). Sí que està penada la intermediació, però no la prostitució sense intermediaris, així doncs hi ha una situació d'al·legalitat reflex de la doble moral social que invisibilitza el treball sexual però s'hi lucra alhora que estigmatitza més aquelles que es deixen veure al carrer.

Les condicions laborals de les treballadores sexuals són molt precàries, ja que en no considerar-se treball la seva activitat queden fora de qualsevol dret laboral i social. No se'n preveu l'entrada involuntària, no tenen dret a seguretat social, no cotitzen, no poden sindicar-se, no tenen dret a la negociació col·lectiva, no tenen dret ni a la salut ni a la formació, no se les protegeix de l'explotació, viuen en situació d'exclusió social...

Cal lluitar contra el sexe obligat i el tràfic de persones, els enganys a les dones immigrants amb la retenció dels passaports, contra les coercions i l'esclavitud sexual. Alhora, amb les condicions en les quals ens trobem és necessària la visibilització i l'apoderament de les persones que presten aquests serveis, amb el combat del rebuig social i de l'estigmatit-

zació que pateixen, i alhora amb la lluita per possibilitar la seva sindicació i associació.

4. Efectes de la crisi en les dones

Comprendrem l'empitjorament de la situació socioeconòmica de les dones a conseqüència de la crisi si partim de les condicions descrites anteriorment, que es resumeixen en una mancança de recursos materials, legals i personals, adients per poder resistir amb eficàcia els atacs que ja s'estan patint. En aquest apartat no analitzarem aquest deteriorament a partir dels tres àmbits emprats en el punt anterior, sinó que ho farem exposant els fenòmens més alarmants que ja s'estan donant, en què interactuen els tres àmbits.

L'amenaça de l'atur

Les dades mostren un major atur entre els homes que entre les dones, a diferència d'altres períodes, i cal clarificar a què es deu aquest fenomen per no confondre-ho amb una falsa dada en relació a un avanç cap a l'equiparació de condicions laborals. És necessari observar que la crisi econòmica ha causat una dràstica reducció de llocs de treball en els sectors de la construcció i de la indústria automobilística, els quals estan reservats generalment als homes. Segons les dades de l'Enquesta de Població Activa, el segon trimestre als Països Catalans el nombre d'aturades ha estat de 724.700 homes i 533.800 dones, que fan un total de 1.258.500 persones. Tenint en compte la major incidència de la crisi en sectors masculinitzats i que el nombre d'homes ocupats ha estat sempre superior al de dones, la diferència no és gran. Caldrà esperar que els efectes de la crisi colpegin el sector terciari, en el qual tant homes com dones comparteixen llocs de treball, per comprovar si la tendència històrica ha canviat o no, ja que les dones sempre han estat les primeres en ser acomiadades tan bon punt hi ha hagut períodes de crisi, encara que fossin petits i curts. La institució familiar i la revalorització del treball domèstic en temps de crisi juguen un paper clau per facilitar l'expulsió de les dones del mercat de treball. En el següent punt hi aprofundirem.

D'altra banda, és necessari recordar el gran nombre de dones que treballen en l'economia submergida, la majoria emigrants, on és molt més difícil fer el seguiment de les dades sobre la pèrdua de treball. Recordem que tot aquest conjunt de dones que treballen de manera irregular no cotitzen i no poden deixar constància de tota la seva vida laboral. El treball domèstic de neteja i cura de membres dependents són les clàssiques tasques

reservades a les dones, i gran part d'aquestes es duen a terme, com dèiem, de manera irregular. Avui, en el present context econòmic, moltes dones que han estat treballant tota la seva vida en aquest tipus de feines estan en una situació idèntica a la d'una persona que no ha treballat mai, sense dret a prestacions ni subsidis, sense drets socials adquirits regularment.

El retorn a la llar

La manera més eficaç d'imposar a les dones treballadores que siguin elles les primeres en patir els efectes de les crisis, expulsant-les del mercat laboral, ha estat històricament «convèncer-les» perquè retornessin a les seves llars. Aquesta estratègia és factible en la mesura en què:

- La major precarietat de l'ocupació femenina (sous més baixos, major temporalitat, major parcialitat, etc.), actua com a «argument de pes» a l'hora de decidir eliminar llocs de treball.
- La política de privatitzacions, reducció de la despesa pública i social, de prestacions bàsiques, característiques dels temps de crisi, obliguen que alguna persona hagi de carregar amb aquestes tasques que el patriarcat defineix com «de dones».
- Les pressions dels sectors més masclistes i reaccionaris, generalment associats a la dreta i als sectors capitalistes, promouen aquest retorn a la llar com una forma de proteccionisme familiar.
- La patronal pren dràstiques mesures de pressió, assetjament i intimidació per convèncer a aquelles treballadores que puguin resistir-se a tornar a casa.
- La ideologia masclista que pateixen moltes dones les porta a acceptar totes les mesures anteriors com si es tractés d'un fet «natural».

Dificultats per trobar noves feines assalariades

En situació de crisi es redueixen dràsticament les possibilitats de les dones per trobar un treball assalariat. En fases expansives els millors llocs de treball són monopolitzats pels homes i les dones han de conformar-se amb les pitjors feines en tots els sentits, cosa que es corrobora amb les dades del lideratge de les empreses, de la temporalitat, de la parcialitat i també amb les dels sous. Imaginem què passa en moments de recessió econòmica com el present. És ben sabut que l'atur de les dones és de llarga durada, cosa que encara facilita més el punt comentat anteriorment, ja que moltes dones es cansen de buscar feina, ho donen com una tasca impossible i acaben acceptant el retorn a la llar, a no ser que les necessitats les empenyin a realitzar treballs en les pitjors condicions imaginables.

Apogeu masculista

En moments de crisi econòmica, es produeix una extensió social de la por fonamentalment al voltant de la incertesa sobre el futur econòmic de les persones: la pèrdua del lloc de treball sense cap indemnització, l'empobriment i la precarietat, l'augment de la violència per part de qui té poder, etc. Aquesta por i aquest neguit acaba derivant en una necessitat

irracional per mantenir allò que es té, així com en voler trobar un culpable de la situació. Aquestes condicions han estat aprofitades històricament pel capital a través de la dreta i l'extrema dreta, que són les encarregades de promoure un apogeu de postures feixistes, racistes i xenòfobes. De la mateixa manera, es facilita una ofensiva conservadora contra les llibertats femenines; ja sigui promovent el retorn als papers tradicionals que han desenvolupat les dones, combatent demandes concretes com són el dret a decidir sobre el propi cos, o bé promovent el paper sexual de les dones.

Conseqüències de la combinació dels punts anteriors:

Els quatre punts anteriors tenen tot un seguit d'implicacions que comprometen seriosament el lent camí d'emancipació femení que s'havia iniciat les darreres dècades. Breument, detallem alguns exemples de situacions i efectes que se'n deriven:

- **Es produeix una feminització de la pobresa.** El 90% de les famílies monoparentals estan encapçalades per dones. Les cotitzacions de les dones són molt menors que les dels homes a causa de la precarietat laboral que pateixen, en el cas d'aquelles dones que poden cotitzar perquè no treballen en l'economia submergida. Quan les condicions laborals pateixen els estralls de la crisi, aquest 90% de famílies monoparentals corren un sever risc de quedar sumides en autèntiques situacions de pobresa i necessitats.
- **S'incrementa la dependència envers el sou masculí.** Aquest fenomen representa un cop molt dur per les possibilitats d'emancipació de qualsevol dona emparellada i per la seva autoestima. Les dades de divorcis segueixen una tendència a l'alça en la darrera dècada, que s'ha vist aturada per l'actual panorama econòmic.

- **S'incrementen els casos de violència masclista i la seva virulència.** La violència masclista en la parella es perpetua en major grau en la mesura que les dones que la pateixen no tenen recursos propis i depenen de les seves parelles, per la qual cosa resulta molt més complicat trencar amb la situació d'abús. És per això que una de les mesures necessàries plantejada pels estudis més crítics és promoure la llibertat i l'autonomia de les dones agredides. Quan la despesa social i pública és reduïda, es produeixen acomiadaments massius i les possibilitats de trobar feina disminueixen, de manera que incrementar la independència econòmica d'aquestes dones sembla una tasca pràcticament impossible.

- **Augmenten els abusos de poder a la feina i a casa.** L'estructura patriarcal descrita als apartats inicials convida la gran majoria d'homes a pensar i actuar sobre les dones com si d'una possessió es tractessin, ja sigui amb fins laborals, sexuals o reproductius. En els moments de dificultats econòmiques, davant l'amenaça contínua de pèrdua de treball i de caure en un atur de llarga durada, així com l'impossibilitat d'assolir una emancipació econòmica, moltes dones veuen minvades les possibilitats de resposta davant de tots els abusos de poder als quals estan sotmeses diàriament.

- **La prostitució com el recurs per sobreviure es potencia.** Al segon trimestre del 2008 les dades ja mostraven com moltes dones autòctones tornaven a exercir la prostitució i, en fer-ho, a més, entraven en conflicte amb les dones emigrants que fins al moment, majoritàriament a mans de màfies, eren qui ocupaven aquest paper. En base a aquest increment, els preus han baixat i els clients es creuen amb el dret de ser més vexatoris. Tot conduïx, per tant, a un increment de les condicions de precarietat.

- **Empitjora encara més la salut de les dones.** És indiscutible que tots els punts esmentats anteriorment tenen com a efecte immediat el deteriorament de la salut física, mental i emocional de les dones. L'Informe Salut i Gènere 2006, del Ministeri de Sanitat i Consum, mostrava que la doble jornada de treball danyava seriosament la salut psicosomàtica de les dones; entre d'altres dades, l'informe deia que el 70% de les dones a l'estat espanyol havia consumit alguna vegada somnífers o tranquil·litzants. L'actual situació de crisi econòmica, combinada amb els nivells d'estrès que se'n deriven, els abusos de poder, l'increment de la violència masclista... faran que l'estat de salut de la classe treballadora en general, però de les dones en particular, se'n ressenteixi.

5. Respostes: organització i lluita

Vista la suma de situacions precàries a què estan relegades les dones, situacions s'agutzen greument en moments de crisi com l'actual, cal que ens preguntem quines són les nostres respostes al respecte. Quines són les possibilitats de canvi i quina és la nostra responsabilitat.

En aquest sentit, aprendre del passat pot ser una bona eina. Les classes dominants, conscients de la potència combativa que té la història, s'encarreguen d'esborrar-la i l'expliquen només segons els seus interessos burgesos i patriarcal. La història és escrita pels vencedors, que s'encarreguen de tergiversar o eliminar els processos revolucionaris esdevinguts al llarg del temps, sobretot quan aquests processos han estat protagonitzats per dones. Ocultar episodis passats a partir de l'omissió o de la manipulació equival a reduir considerablement les possibilitats de repetir-los i, per suposat, evita que s'apregui dels errors passats. És per això que considerem imprescindible reivindicar el paper combatiu que han tingut les dones al llarg de la història, especialment en altres moments de crisi, per reivindicar el seu paper revolucionari en la història així com les seves possibilitats per transformar la realitat. Dues revolucions històriques il·lustren aquest fenomen: la Revolució Francesa i la Revolució Bolxevic. Andrea d'Atri, dirigent nacional del PTS (Partit dels Treballadors Socialistes, a Argentina) i impulsora de l'organització feminista revolucionària Pan y Rosas, explica amb gran lucidesa en un article que reproduïm a continuació, aquest paper revolucionari que han desenvolupat les dones en moments de crisi.

5.1. El paper de les dones en temps de crisi

Crisis, guerres, revolucions i dones⁵

Andrea d'Atri

La Revolució Francesa de 1789 es produí fruit d'una situació d'escassetat i pobresa que provenia d'un llarg període de depressió. Mentre els grans terratinents estaven protegits contra les pèrdues gràcies als impostos que cobraven als camperols, els petits propietaris i el poble s'empobrien cada cop més pagant tributs als senyors feudals i veient com baixaven els preus del vi i dels tèxtils que ells produïen. Més tard, amb les males collites i l'escassetat es duplicà el preu del blat, i va augmentar el cost dels aliments. Això provocà que les famílies haguessin de destinar tres quartes parts de llurs salaris només per al menjar. El

---

⁵ Text traduït de la pàgina <http://www.lts.org.ve/spip.php?article105>

maig de 1789, hi havia motins als barris més poblats de París; a les províncies s'assaltaven els carregaments d'aliments i se saquejaven els mercats. Des de mitjan setembre, les dones dels barris més pobres dirigien l'agitació als carrers i el 5 d'octubre van prendre la iniciativa: amb milers de persones, es dirigiren al palau reial exigint pa i buscant armes, sota la pluja, mentre cantaven «portem el forner», en al·lusió al rei.

A principi de 1917, Rússia tremolava sota l'imperi de la cruel autocràcia tsarista i els cops encara més cruels de la Primera Guerra Mundial, en la qual milers de camperols i obrers queien al front, mentre que les seves famílies morien a causa de la fam i del fred a les llars. Però el Dia de la Dona, les obreres tèxtils de Sant Petersburg decidiren manifestar-se valentament i convocaren una vaga sota la consigna «Pa i Pau», a la qual ràpidament afegiren «Acabem amb l'autocràcia». Milers d'obrers s'afegiren a l'espontània manifestació, i també s'hi sumaren els estudiants i els comerciants pobres de les ciutats; i la vaga es va estendre com la pólvora. La policia secreta del règim ja ho havia advertit en un informe al govern: les dones podien ser «l'espurna que encendria la flama». No s'havien equivocat. Aquestes dones obreres van donar la puntada inicial de la gran Revolució Russa, la primera de la història en la qual, sota la direcció de Lenin i el partit Bolxevic, la classe obrera va prendre el poder i va instaurar un govern i un estat de la classe treballadora.

Hi ha més exemples en la història que confirmen que no es tracta de casualitats. Les crisis socials, econòmiques i polítiques desperten la passió i l'heroisme de les dones, especialment d'aquelles que viuen en les pitjors condicions de submissió, que són quotidianament humiliades per aquest sistema que les rebaixa a l'esclavitud domèstica, les tasques més pesades i els dolors més cruels.

Ens convencen que és «natural» guanyar-se el pa amb la nostra suor, mentre que el clero, els empresaris, els militars i els polítics dels capitalistes guanyen molt més que pa amb la «nostra» suor. I a les dones, l'església, la família, l'escola i els mitjans de comunicació ens ensenyen a acceptar dòcilment els sacrificis i les penúries necessàries per mantenir els nostres fills i les nostres filles. Però quan les crisis amenacen les nostres famílies, això mateix es gira en contra d'ells. Perquè són ells qui provoquen les crisis i volen que les pagueu nosaltres, la classe treballadora i el poble pobre. I allà les trobem, sempre al llarg de la història, les dones que surten amb unghes i dents a defensar el pa dels seus fills, que es converteixen en els destacaments avançats de la lluita contra l'explotació, contra la fam i la misèria, contra els acomiadaments i el tancament de fàbriques.

Què faran les dones davant la crisi que, un cop més, ens amenaça? No dubtem que novament diran «Som aquí!»; que organitzaran comissions de solidaritat amb els conflic-

tes laborals en els quals estaran implicats fills, filles i parelles; que seran les «més dures» dins les empreses o les fàbriques, a les vagues contra els acomiadaments i als tancaments d'empreses; que organitzaran xarxes de solidaritat, festivals i col·lectes als barris per aconseguir aliments i fons per a totes les famílies que es trobin en lluita i en situació desesperada; que s'enfrontaran sense miraments a les patronals però també a la burocràcia sindical que no representi els nostres interessos; que sortiran als carrers per enfrontar-se al govern i a les forces repressives de l'estat. Perquè les dones no demanem, exigim. Què? Tot! El nostre dret al pa, però també a les roses.

5.2. La lluita avui dia

La crisi actual, a diferència de les anteriors, es presenta envoltada de «control» per part de l'estat, que ha mirat d'evitar des d'un principi qualsevol indici d'alarma social que pogués dur a un esclat de revolta obrera. Des dels inicis del declivi econòmic, els mitjans de comunicació han acaparat les seves edicions amb el problema de la crisi i l'han abordat de la manera que més els ha interessat. Han despersonalitzat l'origen i les causes de la

situació econòmica parlant de la crisi de manera sensacionalista, com qui comenta una catàstrofe natural inevitable. És evident que no poden fer cap altra cosa, ja que si busquem responsabilitats principalment cap a qui hem de mirar és cap als governs espanyol i regionalistes i a les burocràcies sindicals de les darreres dècades, que han facilitat als empresaris les regles del joc que més els han afavorit. Les mateixes regles del joc que ens han conduït als acomiadaments actuals, a l'endeutament de les famílies, a la precarietat laboral, a l'encariment de la vida, a la destrucció del territori, etc. Així, els capitalistes, a través de polítics i mitjans de comunicació, des d'un principi han dut la iniciativa a l'hora d'encarar el problema econòmic. Ens han traspassat la responsabilitat de manera que han fet participa la classe treballadora de l'obligació d'apretar-nos el cinturó perquè tothom havia de fer un esforç per sortir de la «catàstrofe natural». Els estats han protegit les empreses, els bancs i les caixes per poder salvar l'ordre establert, com si no haguessin estat ells mateixos culpables-víctimes de les seves pròpies regles del joc, després d'haver-se enriquit al màxim possible a costa nostra, dels nostres treballs i dels nostres temps, de la nostra força de treball productiu i reproductiu.

Però la ironia no acaba aquí. No només s'està evitant qualsevol tipus d'adquisició de responsabilitats, ni s'estan corregint els mecanismes antidemocràtics que han conduït a la

crisi (manca de planificació productiva, gestió privada dels serveis bàsics i sectors estratègics, manca de protecció eficaç de les treballadores, etc.), sinó que continuaran insistint en la necessitat de fer un esforç conjunt de tota la societat per poder imposar les mesures neoliberals necessàries per continuar obtenint alts beneficis i ser competitius a costa de retallar costos laborals. Això es tradueix en la voluntat de privatitzar pensions i de reduir el cost de la seguretat social, així com altres serveis públics; reduir drets laborals i empitjorar les condicions de treball; incrementar la capacitat de repressió de l'estat; etc. I tot això ens ho presenten disfressat de «pacte social», que s'acorda en base a una negociació entre la patronal, el govern i els sindicats, en el qual suposadament també són defensats els interessos de les classes populars. Res més lluny de la realitat.

La situació de les dones és encara més perillosa que la dels seus companys per tot el que s'ha anat comentant al llarg d'aquestes pàgines, però no només recau sobre elles la responsabilitat de combatre aquest funcionament capitalista i patriarcal, de la mateixa manera que no només recau sobre els i les emigrants lluitar contra el racisme i la xenofòbia. Es tracta d'una responsabilitat col·lectiva que cal assumir per tal d'avançar cap a un model social i econòmic al servei de les necessitats de la majoria, la classe popular. Pensem que la lluita per una societat nova no patriarcal, igualitària, solidària i respectuosa amb el medi ambient, passa inevitablement per la socialització dels mitjans de producció, per la construcció d'una democràcia social i participativa, que asseguri el benestar del conjunt de la societat, en el marc d'una sobirania nacional dels Països Catalans.

Per aconseguir-ho la unitat popular és fonamental. Haurem de sortir als carrers i exigir tot el que ens pertoca: serveis sanitaris i educatius de qualitat, condicions laborals dignes que contemplin tant el treball productiu com el reproductiu, subsidis que s'adeqüin al nivell de vida, condicions de l'entorn saludables, respecte pels nostres drets socials i els dels nostres companys i de les nostres companyes. Caldrà que ens organitzem en les assemblees de barris, als sindicats combatius, en organitzacions feministes revolucionàries... perquè només lluitant al costat de les nostres companyes i dels nostres companys podrem aconseguir transformar la societat i construir-la lliure d'opressions.

5.3. Reivindicacions fonamentals

DECÀLEG DE REIVINDICACIONS FONAMENTALS EN DEFENSA DELS NOSTRES DRETS

- 1. TREBALLAR MENYS PER TREBALLAR TOTHOM.** Exigim el repartiment igualitari del treball productiu i reproductiu i la reducció de la jornada laboral per a tothom. Per una nova organització social dels temps i dels treballs. Zero hores extres i cap acomiadament.
- 2. CONDICIONS DE TREBALL DIGNES I SEGURES PER TOTES LES PERSONES.** Exigim que es reparteixi el treball però no en les condicions que interessin als empresaris, amb les quals redueixen despeses a costa de la salut i, fins i tot, la vida de les treballadores i dels treballadors.
- 3. EL TREBALL HA DE SER UN DRET I UN DEURE PER A TOTHOM.** Demanem el subsidi d'atur fins a l'assoliment d'una feina digna i la gratuïtat dels serveis bàsics per a persones en situació d'atur; i que ningú visqui del treball dels altres.
- 4. REPARTIMENT DE LA RIQUESA.** Cal que augmenti el salari mínim i es fixi un salari màxim en funció de l'encariment de la vida; així com un repartiment de les plusvàlues.
- 5. SOCIALITZACIÓ DELS SECTORS ESTRATÈGICS DE L'ECONOMIA.** És imprescindible l'ampliació dels serveis públics, així com la nacionalització dels sectors estratègics de l'economia (banca, energia, transports...) amb la consegüent creació de treball públic i regulat.
- 6. L'HABITATGE DIGNE A UN PREU DIGNE ÉS UN DRET! CAP DESNONAMENT.** És inadmissible que hi hagi gent sense un habitatge i famílies que estan sent desnonades, amb els centenars de milers de pisos buits que hi ha al llarg dels Països Catalans.
- 7. ELS MATEIXOS DRETS PER A TOTES LES PERSONES.** Exigim l'ampliació dels drets socials i l'equiparació dels drets jurídics per a totes les persones, totes som treballadores, totes som catalanes.
- 8. RESPECTE PER LA SALUT DE LES PERSONES I EL MEDI AMBIENT.** Les mesures per sortir de la crisi en cap cas poden anar en detriment de la nostra salut ni del territori.
- 9. RESPONSABILITATS JURÍDIQUES ENVERS LA CRISI.** Cal que hi hagi responsabilitats jurídiques de persones que han fomentat la depauperació de la classe treballadora i de les classes populars fins a l'extrem de la crisi (banquers, empresaris, polítics, sindicats corromputs, etc.), i exigim l'absolució d'aquelles que han estat represaliades per denunciar aquesta situació.
- 10. LLUITA CONSTANT CAP A LA INDEPENDÈNCIA I CAP AL SOCIALISME.** Totes aquestes demandes són inassolibles de manera completa i simultània en el marc del sistema econòmic actual, ja que impedeixen l'enriquiment d'una minoria a costa de la majoria, que és precisament la base del funcionament capitalista. La seva reivindicació pretén recuperar progressivament qualitat de vida, mentre es van minant els fonaments del sistema.